Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 229 (10826) | 1978 чылдың октябрь 3, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Найыралдың болгаш акы-дуңма ёзузунуң байырлалы

ЕРЕВАН. (СЭТА-ның корр.). Россия Федерациязының литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннери Арменияда найыралдың болгаш акы-дуңмалышкы чоруктуң улуг байыры боор эртип турар. Октябрь 1-де ооң киржикчилери Ереванның В. И. Ленин аттыг төп шөлүнге чедип келгеш, Коммунистиг партияның база Совет күрүнениң үндезилекчизинге тураскаалга чечектер салганнар.

Кежээ Армконцерттиң улуг залынга РСФСР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннериниң эгелээнинге тураскааткан байырлыг хурал болган. Ону Армениянның Компартиязының ТК-ның бирги секретары К. С. Демирчян ажыткаш, Совет Россияның төлээлекчилеринге изиг байыр чедирген.

Уран чүүлдүң үнелиг чүүлдери-биле солчуурга болгаш ону байлакшыдары хөй национал дыг совет культураның хөгжүлдезиниң хоойлузу болу берген деп, хуралга санал бергеннер онзалап демдеглээннер. Орус литератураның болгаш уран чүүлдүң үнелиг чүүлдери-биле чаа ужуражыышкын армян дыңнакчыларны утаан-бодал талазы-биле байлакшыдар, ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезинге чугула рольду ойнаар. Совет улустарның бузулбас найыралын хоойлу ёзугаар быжыглаан ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнуң бүдүүзүнде Арменияга РСФСР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннериниң эртип турары онзагай.

СЭКП РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Дүүн СЭКП Кызыл райкомунуң пленуму болуп эрткен. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле партия Тыва обкомунуң кол-кол план-хемчеглерин канчаар күүседип турарының дугайында информацияны аңаа СЭКП райкомунуң бирги секретары **К. Н. Шулуу** кылган.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан. Өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр А. Н. Килинни СЭКП райкомунуң ийиги секретары база бюро кежигүнү хүлээлгезинден хостаан.

СЭКП райкомунуң ийиги секретарынга болгаш бюро кежигүнүнге партияның Бий-Хем райкомунуң секретарынга ажылдап турган **М. П. Бессмертныхты** соңгаан.

Партияның ээлчеглиг III район конференциязын бо чылдың ноябрь 29-та чыылдырар дугайында доктаалды пленум хүлээп алган.

ХАНЫЗЫ-БИЛЕ ӨӨРЕНИР

Бистиң республиканың партия болгаш экономиктиг өөредилге системаларының он-он муң дыңнакчылары дүүн, октябрь 2-де, чаа өөредилге чылында өөренип эгелээн. Дыңнакчыларның өске кезээ — кедээ ажыл-агый ажылдакчылары боттарының өөредилгезин октябрь 16-да эгелээр. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеде чаа өөредилге чылы, мурнундаазы ышкаш, эрткен өөредилге чылының үргүлчүлели, ооң хевирлерин, арга-методтарын улам сайзыраңгайжыдары болур.

Эрткен өөредилге чылында республикага 25 муң ажыг кижи партия чырыдыышкынынга, 23 муң кижи экономиктиг өөредилгеге хаара туттунган турган. Дыңнакчыларны марксисчи-ленинчи теория-биле, экономиктиг билиглер-биле чепсеглээриниң аажок улуг сорулгаларын боттандырарынга 2 муң ажыг пропагандистер ажылдап турган. Оларның эң хөй кезии дээди эртемниг болгаш хөй чылдарда ажылдаан, байлак дуржулгалыг коммунистер, партия, совет ажылдакчылары, бүдүрүлге удуртукчулары, специалистер.

Эрткен өөредилге чылы бистиң чуртувуска болгаш делегейге төөгүлүг улуг ужур-дузалыг болуушкуннар-биле байлак болганындан, оларның документилерин политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге ханы сонуургал-биле өөренгенинден республикада партия болгаш комсомол чырыдыышкыннарынга, экономиктиг өөредилгеге школаларның, семинарларның база өөредилгениң өске-даа хевирлериниң эң кол нуруузунга өөредилге организастыг болгаш бедик деңнелге эрткен. Ол документилерден Улуг Октябрьның 60 чылын байырлааның, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын чугаалажып көргениниң болгаш хүлээп алганының материалдарын, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын өөренгени болгаш түңнел кичээлдерге сайгарып көргени өөредилгениң шынарын улам бедиткен, пропагандистерниң болгаш дыңнакчыларның идепкейин көдүрген.

Партия ТК-ның «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезиниң сорулгаларының дугайында» база «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринге ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң ролюн күштелдирер талазы-биле Башкирияның партия организацияларының ажылының дугайында» доктаалдарының негелделерин күүсетпишаан, республиканың партия организациялары политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени удуртурун экижидип, ооң утка-шынарының, идей-теоретиктиг, методиктиг деңнелин бедидеринче, массалыг болгаш организастыг болурунче улуг кичээнгейни салып келген.

Моон-биле кады республикада партия, комсомол чырыдыышкынынга, экономиктиг өөредилгеге четпестер эвээш эвес турган дээрзин демдеглээр херек. СЭКП хоорkому болгаш райкомнары, оларның пропаганда болгаш агитация килдистери, чамдык парткомнар болгаш партия организациялары, ВЛКСМ райкомнары болгаш организациялары политиктиг база экономиктиг өөредилгелерниң организастыг талазын безин четче хайгаараваанындан өөредилгениң чамдык хевирлеринге кичээлдер үстүр, дыңнакчылар эвээш чыглыр чоруктар бар болуп, чылдың программазын дооспаан таварылгалар бар. Өөредилгениң идей-теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелин бедидер талазы-биле ажылдың четпезинден чамдык школаларга, семинарларга кичээлдерни ёзу барымдаалап, темаларны кыры-биле бөдүүнчүдү сайгарып көөр, өөредилгени практика-биле холбавас чоруктар, дыңнакчылардан болгаш пропагандистерден негелде кошкак байдалдар база илерэп турган.

Партия организацияларының амгы үеде эртип турар отчёт-соңгулдалыг хуралдары, өске айтырыглар-биле кады, политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң байдалын ханы анализтеп көөр ужурлуг болгаш көрүп-даа турар. Маңаа хамаарыштыр чамдык парторганизацияларда мезүлеш бооп турар бир чижек мындыг. Кызылда № 48 тудуг эргелелинде парторганизацияның отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени кошкак удуртуп келгени дээш партбюрону шыңгыы шүгүмчүлээн. Эргелелде 8 школада 176 кижи өөренип турар. Ол хиреде чамдыктарынга кичээлдер үстүп, а кол инженер Мельниковтуң удурткан семинарынга, бир экономиктиг школага 2-2-ле кичээл болгулаан турган. Мындыг чижектерни СЭКП-ниң хоорай, районнар организацияларындан эвээш эвести көргүзүп болур.

Чаа өөредилге чылы эгелээн. Бо чылын бистиң республиканың политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелериниң системазынга ниитизи-биле 50 муң хире кижи өөренир, 2 муң 500 ажыг пропагандистер ажылдаар. Семинарларга болгаш школаларга баштайгы үш-дөрт кичээлдерге СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарын, Совет күрүнениң даштыкы политиказының чугула айтырыгларын, делегей ареназында идеологтуг демиселдиң байдалын өөренир. Бо темаларга кичээл эрттирип тургаш, пропагандистер бирги ээлчегде СЭКП-ниң аграр теориязының болгаш политиказының чогаадыкчы утка-шынарын ханызы-биле тайылбырлаар, бо бүгү улусчу херекке дыңнакчылар, коллективтиг киржилгелиг болурун тодарадыр сорулгалыг. Бо темаларның соонда, декабрьдан эгелээш, дыңнакчылар мурнунда сүмелээн темаларны, а оларның үштүң ийизи хирези ССРЭ-ниң чаа Конституциязын өөрениринче кирер.

Бо өөредилге чылының бир онзагай чүүлү болза, политиктиг өөредилгениң дээди звенозунга «СЭКП-ниң идеологтуг ажылының чугула айтырыглары» деп курсту киирген болур. Ооң өөредилге ному эш Л. И. Брежневтиң база ындыг аттыг ному болур. Бо курс талазы-биле кичээлдер бо чылдың декабрьдан эгелээр.

Республиканың комсомол чырыдыышкынынга бо чылын, партия өөредилгезинге ышкаш, ол-ла темаларны өөренир. Маңаа кол материалдар болза ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң, ВЛКСМ-ниң 60 чылының документилери болур.

Чаа өөредилге чылы СЭКП хоорkомунга, райкомнарынга, партия организацияларынга, ВЛКСМ обкомунга болгаш комсомол организацияларынга кажангызындан-даа бедик негелделерни салып турар. Сорулга болза, эрткен өөредилге чылында политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң ажылын кичээнгейлиг түңнеп көргеш, эки дуржулганы улам байланшыдып нептередири, илереттинген четпестерни чайладыры болур. Допчулап чугаалаарга, партия болгаш комсомол чырыдыышкынының, экономиктиг өөредилгениң чорудуп турарын СЭКП ТК-ның үстүнде айыттынган доктаалдарының негелделери-биле хуу бүрүнү дүүштүрерин хандырар ужурлуг.

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮНГА—ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

АНЫЯК БОЛ, ДУРЖУЛГАЛЫГ

Республика типографиязы — коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп хүндүлүг атты Тывада эң баштай чедип алган бүдүрүлгелерниң бирээзи. Ниити коллективтиң күш-ажылчы чедиишкинин ында ажылдап турар мурнакчы ишчилерниң ачызында чедип алдынып турар. Оларның бирээзинге аныяк ажылчын, коммунист Степан Адыг хамааржыр.

С. Адыг бо коллективке сес чыл мурнунда келген. Бо үениң дургузунда Степан чаа школа дооскан оолдан мергежилдиг ажылчын, бүдүрүлгениң мурнакчызы чедир өскен. Даалган ажылынга ак сеткилдиг чоруу дээш ону өрүлге цехиниң-даа, бүдүрүлгениң өске-даа ажылчыннары хүндүлээрлер.

Аныяк ажылчын Степан Адыг амгы үеде солуннар чыскаар черде ажылдап турар. Ол база нарын ажыл. Ынчалза-даа ону кончуг эки шиңгээдип алганындан шалыпкын болгаш шынарлыг күүседип турар. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн ол төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуп турар.

О. ӨПЕЕН.

БҮЗҮРЕЛ УЛУГ

Эрзин районда «Нарын» совхозтуң ажыл-ишчилери ажыл-агыйга социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын улуг көдүрлүүшкүн-биле таныжып база СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш бригада, ферма, ажыл-ишчи бүрүзү онгу беш чылдың үшкү чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседири-биле социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, бүгү ажыл-ишчилерге таныштырып, көскү черлерге аскан. Ол ышкаш социалистиг чарыштың тиилекчилерин шаңнал-макталга киирер хемчеглерже партком, совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитет доктаамал кичээнгейни салып турар.

Совхозтуң экономиказының кол адыры мал ажылы болгай. Малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидеринче улуг кичээнгейни салып, мал ажылының харысалгалыг участоктарында коммунистерни болгаш комсомолчуларны быжыглап тургускан.

Малдың баш санын өстүрериниң талазы-биле совхоз эрткен сес айларда планын күүседипкен, тодаргайлаарга, [illegible] бода [illegible] 101 хуу, хой 112 хуу, чылгы 107 хуу өскен. Ол ышкаш күрүнеге кедээ ажыл-агый продуктуларын — эът, сүт, дүк садарының талазы-биле малчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың түңнелин квартал санында үндүрүп келген.

СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел, ВЛКСМ Тыва обкому совхозтуң ажыл-ишчилериниң чартык чылда кызымаккай күш-ажылын үнелеп көргеш, шилчиир Кызыл тук болгаш акша шаңналын тывысканы бистерни хей-аът киирип турар.

Хойжу бригадаларда № 4 бригада (бригадири Б. Нүрзет) 850 рубль болгаш диплом-биле, № 3 хойжу бригада (бригадири Б. Кунгаа) база 850 рубль болгаш 1-ги чергениң дипломну-биле шаңнаткан. Бо хойжу бригадалар ниити көргүзүглер талазы-биле республикада эки көргүзүглерлиг болуп турар.

Совхоз төрүүр 100 хойдан 93,4 хураганы, бир хойга онаашттыр 2 кг дүктү кыргып алган. Бир инектен 800 литр сүттү сагган. Төрүүр 100 беден 73 кулунну, төрүүр 100 инектен 67 бызааны камгалап алган.

Бо хүннерде малга чем белеткээри — болгаш [illegible] ажаалдазы уламчылавышаан. Эрткен чазын тараа болгаш мал чеминге ниитизи-биле 3000 га черге тараа культураларын тараан.

Сиген кезиилдезинге Ак-Чыраа болгаш Успа-Хөл кыдыынга бир комплекстиг бригаданы тургускан. Ону коммунист Маажый Баадыр удуртуп турар. Совхоз 1500 тонна сиген белеткээр планын бо хүннерге чедир 70 хуу ажыра берген. Совхозтуң девискээринге ийи кезек черге тускай звеноларны база тургускан. Ол ийи звено каттышкаш, 1200 тонна сиген, саваң белеткээр планын 900 тонна чедире берген. Совхозтуң бүдүрүлге планында көрдүнген 2700 тонна мал чемин белеткээрин ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга чедир күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбарткан.

Сигенчилер ортузунда социалистиг чарышты он хонуктап үндүрүп турар бис. Сентябрьның соолгу 10 хонуунда № 3 хойжу бригадазының Б. Кунгаага удурткан звенозу 150 тонна сигенни, Б. Нүрзетке удурткан № 4 хойжу бригадазының трактор звенозу 135 тонна сигенни белеткээн.

Совхозтуң трактористери бо [illegible] чер андарылгазында 1135 гаңы чарар тургаш, 1140 гаңы чарган, күскү чер андарылгазында 1100 гаңы чарар тургаш, бо хүннерде ону 800 га чедире берген.

Чедиишкиннер-биле черге-лештир ажыл-агыйда чамдык четпестерниң барын айтыры чугула. Чижээлээрге, машина-техниканың артык кезектери чедишпес, кывар-чаар материалдар сөөртүлгези, ону бригадаларга чедирери багай организастаттынып келген. Ол ышкаш аъш-чем хандырылгазында үзүктелиишкиннер болуп турар.

Бо чугула айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле совхозтуң дирекциязы, кол инженер боттуг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Машина-техника башкарар кадрлар белеткээр ажыл кошкак, ооң уламындан комбайнерлер, трактористер чедишпейн турар.

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседип, ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээрзинге совхозтуң ажыл-ишчилеринге бүзүрел улуг.

Б. САН-ХӨӨ,
парткомнуң секретарының орлакчызы.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН-БИЛЕ

Онгу беш чылдың эгезинде «Тыва кедээ тудуг» трестиң көжүп чоруур механизастаттынган колонналарының, демир-бетон кылыглар заводунуң, ыяш белеткээр чериниң болгаш автобаазазының коллективтери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның бо чылдың социалистиг чарыжын улам калбартырының дугайында Чагаазын таныжкаш, бедиткен хүлээлгелерни алган: ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга алдар кылдыр тудуг-монтаж ажылдарының, продукция сайгарарының болгаш чүък сөөртүлгезиниң үш чыл даалгазын доолдур болгаш ажыр күүседир.

Трестиң автобаазазының коллективи чүък сөөртүрүнүң хемчээлиниң талазы-биле беш чылдың үш чылдарының планныг даалгазын бүгү улустуң байырлалы — Конституция хүнүнде күүседир дээш чарыштың мурнуку одуруунда [illegible]да Г. Е. Кузовлевтиң, И. Н. Вендерлыхтың болгаш өскелерниң-даа бригадалары, чолаачылары чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Чижээ, Г. Е. Кузовлевтуң чолаачылар бригадазы хүлээлгезин 110 хуу ажыр күүседи берген. Арткан ийи-үш хонуктарда ооң чолаачылары чүс-чүс тонна чүъкту пландан ажыр сөөртүр аргалыг боор турар.

«Тыва кедээ тудуг» трестиң автобаазазының чолаачыларының аразында мурнакчылар хөй-биле илерэп турар. Ында Г. Жаров, Н. Бондаренко, Ч. Дөмүр-оол, Н. Трущ, А. С. Земсков болгаш өскелер-даа чолаачылар боттарынга алган хууда социалистиг хүлээлгелерин база-ла күүседириниң кырында келгеннер. А тос айлар талазы-биле түңнелдерден бирги черни чаалап алган В. А. Терешкин бодунуң сөзүнге ээ болган: ол үш чылдың тонна-километрге шилчиткен сөөртүлге планын 140 хуу күүседипкенин рапорттаан. Бо хүннерде мурнакчы чолаачы социалистиг хүлээлгеден ажыр ам-даа хөй тонна чүъкту чедирер дээш шалыпчы ээлчээн үргүлчүлеп турар.

— Мен бо автобаазада моон-биле он чыл чедир ажылдап тур мен. Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның онгу беш чылында хуумда планымны болгаш социалистиг хүлээлгемни хуусаадан эрте доолдур болгаш ажыр күүседир дээш улам-на кызымаккай ажылдаар мен — деп, В. Терешкин чугаалап турар.

Трестиң автобаазазында ол ышкаш мурнакчылар дыка хөй. Чижээ, В. Семенюк ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга алдар кылдыр үш чылдың планын күүседир деп бедиткен хүлээлгени алган турган. Ол бодунуң сөзүнге база-ла ээ боор, хүлээлгезин шагда-ла ажыр күүсеткеш, амгы үеде дөрт чылдың даалгазын күүседир чыгай берген. Ол дугайын мурнакчы чолаачы байырлал бүдүүзүнде рапорттаар дээш шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

Чолаачыларның күш-ажылчы чедиишкиннери машина-техниканы ыяк билиринин, шак-үени камнап, шынарлыг чорук дээш демиселдиң ачызында чедип алдынган. Мурнакчы бригадалар болгаш чолаачылар чыл төнчүзүнге чедир улам улуг чедиишкиннер дээш социалистиг чарышты калбартып, шалыпчы ажылдап турар.

БИСТИҢ КОРР.

ЧУРУКТА: онгу беш чылдың үш чылдарының планын күүседипкен чолаачы В. А. Терешкин.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Б. Б. Оюнга Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет цирк уран чүүлүнүң талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Күрүне циркттериниң Ленин ордениниг Бүгү-эвилел каттыжыышкынының артизи Борис Бавып-оолович **Оюнга Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи хүндүлүг атты тыпсыр.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың октябрь 2.

Т. А. Стал-оолду Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия, совет органнарта үр чылда эки ажылы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр бежен харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазының оралакчызы Тулуш Араптанович **Стал-оолду** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **Хүндүлел бижии-биле** шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың октябрь 2.

Миллионнарның ленинчи университеди

Марксисчи-ленинчи өөредилгениң системазында чаа өөредилге чылы дүүн эгелээн. Партия организациялары аңаа канчаар белеткенгенинин СЭТА-ның корреспондентилери чер болгандан дыңнадып тур.

МОСКВА

Ажылдап турар москвачы бүрүзү политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге системазының херек кырында дыңнакчызы болу бээр. Найысылалдың бүгү районнарында теоретиктиг семинарларны, политиктиг болгаш экономиктиг школаларны база бөлгүмнерни четчелээн, пропагандист активтиң чөвүлел хуралдарын болгаш курстарын чер болганга эрттирген. Ол ажылды «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр партийжи өөредилгениң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр боттандырган.

Чаа өөредилге чылының онзагай чүүлдериниң бирээзи — ССРЭ Конституциязын ажылчы чоннарның массалыг өөренири. Советтер чуртунуң Үндезин Хоойлузун барык үш миллион кижи бүгү звеноларга өөренир.

МИНСК

Лекторжу мергежил школазын автомобиль заводунда тургускан. Ооң ийи чылдыг программазында — пропагандачы ажылдың методиказының курузу, делегей байдалының дугайында лекциялар номчуур лекторларның өөредилгези. Ол программаны идеология кадрларының янзы-бүрү категорияларының өөредилгезин ылгай өөрүнүң принцивинге дүүштүр тургускан, «Белоруссияның партия организациязында идеология кадрларын шилип алырының болгаш кижизидериниң талазы-биле ажыл дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында ол принципти чугулалап көрген.

Бүдүрүлгелер ажылдакчыларының социалистиг чарышка чедиишкиннери политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң дээштииниң дугайын херечилеп турар. Беш чылдың үш чылының онаалдаларын автозаводтуң ажыл-ишчилеринден бир муң 200 кижи ам безин күүседипкен.

ВИЛЬНЮС

«Партийжи өөредилгениң чаа чылында пропагандистерниң сорулгалары» деп темага семинар-биле политчырыдыышкынның база комбинадының ажыл-чорудулгазы эгелээн. «Спарта» дээр үк-трикотаж фабриказында ол кабинетти хөй-ниитичи эгелээшкин-биле тургускан. Ол болза кожа бүдүрүлгелерниң бөлүүнге өөредилге-методиктиг төп болур. Ук кабинет байлак библиотекалыг болгаш дискотекалыг, көскү пособиелер көргүзер техникалыг. Марксисчи-ленинчи теорияны боттары өөренип турарларга дуза кылдыр консультация пунктузун ажыткан.

Методиктиг чөвүлелдиң ажылдап кылган планын ёзугаар бүдүрүлгелерниң политинформаторларының болгаш агитаторларының семинар кичээлдерин, политбөлгүмнер удуртукчуларынга кичээл-практикумнарны аңаа эрттирер.

Тес-Хем районда Берт-Дагның № 102 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязының

ДЫҢНАДЫЫ

Тес-Хем районнуң Берт-Дагда № 102 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда 1978 чылдың октябрь 1-де болган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгулдазынга ук округтуң соңгукчулары 100 хуу киришкен.

Депутатка кандидат эш Маадыр-оол Сайын-Белекович Арапчор дээш бадылаашкынга киришкен бүгү соңгукчуларның 100 хуузу соңгаан.

Берт-Дагның № 102 соңгулда округунда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң соңгулда талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязы.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге эгелээн

Тыва кодээ тудуг автобаазазында политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени пропагандист Р. П. Павлова каш чыл улаштыр билдилиг удуртуп турар. Эрткен өөредилге чылында ук коллектив өөредилге программазын чедиишкинниг өөренип дооскан болгаш 1978—79 чаа өөредилге чылынга шыңгыы белеткелди баш удур кылып чоруткан. Маңаа дуржулгалыг пропагандист Раиса Перфильевнаның киирген улуг-хуузу улуг.

Коллектив чаа өөредилге чылынче кирипкен, баштайгы кичээлдер эгелээн.

ЧУРУКТА: инженер-техниктиг ажылчыннар бөлүүнүң 2-ги звенозу кичээл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ БИР ШКОЛАЗЫ

Партия өөредилгезиниң бүгү-ле четкилеринге ышкаш, коммунистиг күш-ажылдың школаларынга кичээлдер эгелээн.

1977—1978 өөредилге чылы доостуру билек, чаа өөредилге чылында ажылдаар коммунистиг күш-ажыл школаларының даңзызын тургузуп, ниити четчелээшкин ажылдарын чер-черде профэвилел комитеттери үе-шаанда чоруткан. Ажылдаза чогуур школалар бо хүннерде тодараттынган, методиктиг чөвүлелдер удуртукчулары болгаш пропагандистер томуйлаттынган.

Эрткен өөредилге чылында республикага шупту 330 школалар ажылдап турган. Оларның 168-и «Экономиктиг билиглерниң үндезиннери», 162-зи—«Социализм болгаш күш-ажыл» деп курстарның программалары-биле өөренип турган.

Коммунистиг күш-ажылдың школаларынга бүдүрүлгениң, албан организация черлериниң болгаш совхозтарның 2899 ортумак эртемниг ажылчылары өөренип турган. 5817 дыңнакчылар күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинниң киржикчилери, 469 кижи чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар. 769 дыңнакчылар бүдүрүлгени башкарарының янзы-бүрү хевирлериниң киржикчилери боор турар.

Бистиң партиявыстың болгаш совет улустуң амыдыралында чугула болуушкуннар — Улуг Октябрьның 60 чылы, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы болур. Ынчангаш коммунистиг күш-ажыл школаларынга бо документилерниң утка-шынарын ханы анализтеп өөренири эрткен өөредилге чылында кол айтырыг болган. Ол ышкаш СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң материалдарын, ук Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын болгаш «Улуг Октябрь болгаш кижи төрелгетенниң депшилгези» деп илеткелдерин база оон-даа өске ажылдарын дыңнакчылар ханы өөренгеннер. Түңнел кичээлдер үезинде чамдык школаларның зачёттарын, конференцияларны, семинарларны эрттиргилээни ук ажылдарның утка-шынарын ханы билип алырынга болгаш ажыл-херектеринге удуртулга болдурарынга идиг болган. Коммунистиг күш-ажыл школаларының дыңнакчылары РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Конституцияларының төлевилелдерин сайгарарынга боттарының үнелиг саналдарын бергилээн болгаш ук Конституцияларны ханызы-биле өөренгеннер.

Профэвилел кодээ ажыл-агый обкомунуң каттыштырып турары 105 коммунистиг күш-ажыл школаларының 2474 дыңнакчыларындан 742 кижи онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын чаа Конституцияның бир чыл оюнга уткуштур доозар хүлээлгени алганнар.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде, «Тыва кобальт» комбинатта, республика типографиязында, үлетпүр барааннарының база аъш-чем продуктуларының садыгларында организастаттынган коммунистиг күш-ажыл школалары өөредилгени күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-херектери-биле холбаштыр чорудуп турары эки.

Областың профэвилелдер чөвүлелиниң чанында коммунистиг күш-ажыл чөвүлели (даргазы С. Киров) ажылын элээн экижиткен. Ук чөвүлел ай санында хуралдарны эрттирип, аңаа чугула айтырыгларны чугаалашкылаан. Мурнунда ажылы кошкак турган «Тыва тудуг» трезиниң, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң ажылын чогуур үе-шаанда чугаалажып көргени ук адырларда школаларның ажылын экижидеринге дузалыг болган.

Областың профэвилел чөвүлели коммунистиг күш-ажыл школаларының ажылын экижидер талазы-биле эрткен чылын дээштиг хемчеглерни ап чоруткан. Профэвилелдерниң область комитеттериниң чанында тургускулаан методиктиг чөвүлелдер элээн шалыпкын ажылдап турар апарган. Бо талазы-биле ажылды профэвилелдерниң кодээ ажыл-агый, транспорт, садыг ажылдакчыларының обкомнарының методиктиг чөвүлелдери экижиткен.

Пропагандист кадрлар-биле ажылды кичээнгейниң төвүнге доктаамал ап турары база эки. Эрткен чылын пропагандистерниң республика масштабтыг 2 семинарын, алды районга, «Тыва кобальт» комбинатка, даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинатка семинарларны эрттиргилээн. Пропагандистерге дуза кылдыр янзы-бүрү методиктиг сүмелерни, планнар төлевилелдерин профэвилел чөвүлелиниң культура-массалыг ажыл килдизи кылып чоруткан. Эрткен өөредилге чылында, мурнуку чылдар-биле деңнээрге, пропагандистерниң составы экижээн. 430 коммунистиг күш-ажыл школаларының пропагандистериниң 188-и дээди. 19-у доостаан дээди эртемниг. 107 кижи тускай ортумак эртемниг болган. Оларның 57,4 хуузу 5-теи өрү чыл пропагандист стажтыг.

Коммунистиг күш-ажыл школаларының ажылын хынаар, удуртур, дуза көргүзер ажылдарны чамдык профэвилел организациялары холга албайн турарын четпес деп демдеглээр апаар. Эрткен чылдың өөредилгезиниң түңнелин-биле алырга, республиканың чамдык тудуг организацияларында, автотранспорт бүдүрүлгелеринде, Кызыл хоорайның сүт, алгы, хлеб заводтарында, эът комбинадында болгаш республиканың чамдык совхозтарында кичээлдер болганчок-ла үстүр, дыңнакчыларның кичээлдерге олуржуп турарының деңнели куду, өөредилгезин ара каар чоруктар болгаш харын-даа чамдык школаларның хагдынганы хыналдадан илерээн.

Кызылдың алгы заводунда политиктиг өөредилгеже чүгле инженер-техниктиг ажылдакчыларны хаара туткан, а ажылчыннар ортузунга кандыг-даа өөредилге эрткен чылын организастаттынмаан.

Чамдык организацияларда дыңнакчыларның эртем-билиин барымдаалавайн бөлгүмнерге, школаларга өөредип турганы хаая эвес. Оон чижээнге Садыг министерствозунуң АТБ-зин кирип болур. А Таңды, Барын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда чамдык совхозтарның сүт-бараан фермаларында организастаан школалар программа ёзугаар көрдүнген материалдарны өөренмейн, чүгле зооветөөредилгеже чайлы берген таварылгалар илерээн.

Мурнакчы дуржулганы өөренири—ук школаның программазының кол негелдези турбуже, тудуг организацияларында болгаш сүт-бараан фермаларында мурнакчы ажылчыннарның, саанчыларның, бригада болгаш звеноларның дуржулгазын өөренмейн турар.

Культура-албан черлери эвээш эвес ажылды чорудуп, пропагандистерге улуг дузаны чедирер ужурлуг. Клубтарга, Культура бажыңнарынга кижизидилге темазынга тураскааткан кежээлерни, аас журналдарын, күш-ажылдың хоочуннары-биле болгаш мурнакчылары-биле ужуражылгаларны организастап эрттирери чугула.

Пропагандистерниң хөй кезии башкылаашкынны көргүзүг материалдары, техниктиг херекселдер чокка чорудуп турары эки түңнелге чедирбези билдингир. Пропагандистерни оода бөдүүн хевирниң техниктиг херекселдери-биле хандырарын, көргүзүг материалдарын садып алырын профэвилел комитеттери шиитпирлээн турар ужурлуг.

М. ООРЖАК,
областың профэвилелдер чөвүлелиниң культура-массалыг ажыл талазы-биле килдис эргелекчизи.

АЖЫЛ-ИШКЕ АЖЫКТЫГ

1977—78 өөредилге чылында «Бэрлык» совхозтуң парткомунга, коммунистер болгаш ажылчыннар ортузунга 15 школаларга шупту 311 дыңнакчылар хаара туттунган турган. Оларның иштинден партия өөредилгезинге 88 дыңнакчылар, экономиктиг өөредилгениң четкизинге 243 кижи, а комсомол өөредилгезинге 130 аныяктар өөренип турган.

Экономиктиг болгаш политиктиг өөредилгениң чоруп турарының дугайын эрткен өөредилге чылында парткомга ийи удаа чугаалашкан, а партия эге организацияларының бюроларынга болгаш коммунистер хуралдарынга база сайгарып көрген. Парткомнуң мурнундан рейд хыналдаларны ийи удаа организастап эрттирген. Оон түңнелинде Хөнделең, Бижиктиг-Хая салбырларда политиктиг болгаш зооветеринарлыг өөредилгелер экижээн.

Партия өөредилгезиниң четкизинде 4 школалар боттарының программазын шупту чедиишкинниг өөренип дооскаппар. Экономиктиг системаның школаларындан төп салбырда огород ажылчыннары, Аксы-Барлык салбырда суггатчылар өөредилге программазын база чедиишкинниг дооскан. Түңнел кичээлдер эрттирерınге парткомнуң болгаш совхоз дирекциязының мурнундан тускай комиссияны үндүрген. Комиссияның демдеглээни болза: Аксы-Барлык салбырда партия өөредилгези шупту кичээлдерни программа ёзугаар эки шынарлыг эрттирген, дыңнакчыларның билии бедик (пропагандизи Ш. С. Сат).

Экономиктиг өөредилгеден Бижиктиг-Хаяда саанчылар ортузунда коммунистиг күш-ажыл школазының ажылын эки деп демдеглээн (пропагандизи Ч. Н. Монгуш). Ол ышкаш Аксы-Барлыктың кадарчыларының ортузунда зооветөөредилгени пропагандист С. С. Кан-оол эки организастап, эрткен өөредилге чылында 9 кичээлди бедик деңнелге эрттирген.

Салбырларда организастап тургускан зооветөөредилгениң түңнелинде 8 малчын I—II класстың малчыннары болур аргалыг болган.

Совхозтуң парткомунуң организастааны коммунистиг күш-ажыл школазы сүт-бараан фермаларының ажылынга көскү идиглиг берген.

Экономиктиг болгаш партия өөредилгелеринден аңгыда совхозтуң 4 салбырының 32 агитквартираларга тускай белгүм өөредилгези организастаан. Аңаа ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң чаа Конституцияларын база СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң материалдарын 729 кижи өөренген. Бо ажылга төп салбырдан Хая аттыг агитквартира (пропагандист К. С. Хевек), Бижиктиг-Хаядан № 2 агитквартира (пропагандист О. Х. Ондар) организастыг чылган.

Совхозта 87 агитаторлар, 18 политинформаторлар, 24 лекторлар доктаамал ажылдап турар.

Эрткен чылын агитаторларның болгаш политинформаторларның өөредилгезин парткомга ийи удаа организастап эрттирген. Пропагандистерниң өөредилгези-биле кады оларның ажыл-агыйның планныг сорулгаларын күүседир талазы-биле илеткелдерин дыңнаан.

Моон-биле чергедештир эрткен өөредилге чылында чамдык школаларның ажылында четпестерниң бар турганын айтыры чугула. Чижээ, Хөнделең салбырга партия өөредилгезиниң 3 кичээли, Бижиктиг-Хая салбырда хойжуаарның зооветөөредилгезиниң 2 кичээли үзүлген. Тускай эртемниглер ортузунда «Удуртукчунуң күш-ажылы» аттыг школа 2 кичээлди чедир өөренмээн. Бо талазы-биле чогуур хемчеглерни парткомга алган, буруулуг кижилерни тодарадып, хемчээп алган.

Пропагандистерниң көргүзүг материалдары-биле хандырылгазы багай, өөредилге номнары чедишпес боор турар.

1978—79 өөредилге чылында экономиктиг өөредилгеге ажылчыннарның 30 хуузун, коммунистерниң 95 хуузун политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге хаара тудар сорулганы салып турар бис.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге эрткен өөредилге чылында болуп турган четпестерни бо чылын катаптавас дээш совхозта партком, ажылчын комитет бүгү хемчеглерни ап, боже кичээнгейни улам күштелдирип, өөредилгени организастыг эгелээр дээш хемчеглерни ап чоруткан.

Б. ХОМУШКУ,
совхозта ажылчын комитет даргазы.
Барын-Хемчик район.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

● **ЛАТВИЯ:** «Радиотехника» каттыжыышкынның конвейери «Мелодия-106-Стерео» деп аппараттарның баштайгыларын үндүрген. Оларның бирээзи-ле радиоприемниктен, электропроигрывательден, кассеттиг магнитофондан, ийи даштыктырар акустиктиг системаларлыг үн күштелдирикчизинден тургустунган. Чыл төнчүзүнге чедир ол бүдүрүлге 10 муң ындыг установкаларны кылып үндүрер.

«Радиотехниканың» коллективи бо беш чылдың эгезинден бээр продукция ассортиментизин бүрүнү-биле чаарткан. Радиоэлектроннуг техниканың шынары оранчок бедээн.

Бо чедиишкиннерни чедип алырынга бүдүрүлгениң реконструкциязы, бүгү продукцияны болбаазырадып сайзырангайжытканы, технологтуг чорудулгаларны дөмейлештирип ажылдааны дузалаан.

● **ТАДЖИКИСТАН:** Душанбениң Дзержинский аттыг машина тудуушкунунуң заводунда эки коллективтерниң бирээзиниң дугайында документалистерниң «Мээң бригадам» деп кинозунуң баштайгы көргүзүү-биле холбаштыр ол бүдүрүлгеде ажылчынның киноклуву ажыттынган. Кинолекторий-биле кинога сонуургалдыгларның студиязын ол каттыштырган.

Ындыг клубту тургузары заводтуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң беш чыл планынга көрдүнген турган. Бүдүрүлгени шефке алган Таджикистанның кинематографистер эвилели кинотеатрны аппаратура-биле дерииринге, кинолекторийниң программазын ажылдап кылырынга дузалашкан. Ол программада чаа киноларны үндүрери, оларны чугаалажып көөрү, экран мастерлери-биле ужуражылгалар эрттирери кирген.

Шефчилер база бир үнелиг белек кылганнар—республикада машина тудуушкунунуң баштайгы заводунуң—Дзержинский аттыг заводтуң дадыгыышкынының эпизодтарын көргүскен кинодокументилерни катап тургускан, чаарты тырттырган. Ол ажылга заводтуң кинога сонуургалдыглары база киришкеннер.

● **ТУРКМЕНИЯ:** Республиканың эң улуг суг курлавыры — Хауз-Хандан Мары областың беш районунуң шөлдеринче суг чаа буга-биле агып эгелээн. Ында үжен километр узун дурттуг суггарылга бугазының унун чагртып, эде кылганының түңнелинде буганың чаа уну мурнундагызындан ийи катап хөй сугну эрттирер апарган.

Он чылдар мурнунда амгы бо кылымал далай чалгып чыдар черге үнүш-дүжүт чок элезиннер чаптыла берген чыткан Каракум бугазын дамчып келген суг ам ында 900 миллион кубометр хемчээлдиг суг курлавыры болу берген. Чүс-чүс чылдар дургузунда ээн чыткан черлерде чүс муң хире гектар кур чер ажыглалда кирген, хөвең тарып өстүреринин делгем девискээри тургустунган. Мары областың бүгү хөвенинин үштүн бир кезээ моон алдынып турар.

Чаа черлерни комплекстиг-биле ажыглаарының чугулазы СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга демдеглеттинген. Хауз-Ханда мелиорация системаларының тудуу-биле чергелештир чаа суурларны база тудуп турар.

Каракум бугазын тудуп дериириниң кол схемазында магистральдың унунга ам-даа үш кылымал далайлар тудуу көрдүнген: Копет-Дагның, Данотиниң, Кизыл-Атректиң. Олар база-ла Хауз-Ханныы ышкаш муң-муң гектар кур черлерни суг-биле хандырарлар.

● **МОЛДАВИЯ:** Чоокта чаа-ла түс черниң садтарынга элдептиг чүүл кылдыр санадып турган персик ам үлетпүр культуразы болу берген. Ында оон чимизин чылда 50 муң тонна чедир чыып турар. Персиктиң 47 дугаар параллельге ижиге бергенинге Молдавияның сад ажылының эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы С. Соколованың ачы-хавыяазы биче эвес.

1948 чылда, кажан Софья Алексеевна шинчилел ажылын эгелеп турда, чизе ёзугаар Молдавияга 195 персик ыяжы санаттынып турган.

Аныяк агроном болгаш оон ашаа Борис Владимирович (база-ла чимистиг ыяштар агротехниказының талазы-биле тускай эртемниг кижи) бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда өстүрүп турар персиктерниң чүс-чүс сорттарын өөренип көргеннер. Дүжүткүр болгаш соокка база кааңга шыдамык сорттарны садчыларга сүмелээннер. Чаа сад бүрүзүн тарып олурутурунга Соколовтар барып киржип турганнар. Дошкун кыштар Молдавияга база болгулаар. Шак ындыг дошкун кыжын чаңгыс-даа чимистиг ыяш өлбейн баары черле өөрүнчүг.

Персиктер Молдавияда дөрт муң гектар шөлде өзүп турар. Орулгалыг болур талазы-биле персик өске чимистиг культураларны ашкан.

(СЭТА).

МИЛЛИОННАРНЫҢ ИДЕЙЛИГ КАҢНАЛЫЫШКЫНЫ

САЙЗЫРАНГАЙ социализмниң үе-чадазында ниитилел депшилгезиниң дүргедедикчизи болур угаан-бодал факторунуң ролю немей өзер. Коммунистиг үе-чадаже ниитилелдиң бурунгаарлаашкынының темпилери кижилерниң медереллиг чоруунуң деңнелиниң бедиишкининден, бышкан билиглииндөн, социал идепкейинден дорт хамааржыры тодаргай илергейлеттинип орар. Бодунуң үезинде В. И. Ленин мынча деп демдеглээн: «Төөгүлүг хөделиишкиннерниң хемчээлдери улам калбак, улам делгем болган тудум-на, ол хөделиишкиннерге киржир кижилерниң саны улам хөй болур, азы харын, бистиң чорударывыс күзеп турарывыс чаартылгалар ханы болзун дээр болза, олче сонуургалды болгаш ону медерелдиг көөр чорукту улам бедик көдүрер, оон эргежок чугулазынга чаа-чаа миллион-миллион болгаш он-он миллион кижилерни бүзүредир херек» (Чогаалдарының долу чыындызы, т. 42, арын 140). Ынчангаш амгы үениң байдалдарында идеологтуг ажылдың бүгү хевирлери, оларның аразында политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени сайзырангайжыдарынче СЭКП-ниң үргүлчү кичээнгей салып турары дүрүм ёзугаар чүүл-дүр.

«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр партийжи өөредилгениң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында (1976 чыл) чаңгыс аай интернационалчы өөредиг болур марксизм-ленинизмниң үндезин принциптерин, СЭКП-ниң төөгүлүг дуржулгазын, теорияга оон чогаадыкчы салыышкынын коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң ханы шиңгээдип алырының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн. Теорияга ындыг салыышкын партияның сөөлгү съездилериниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлеринде, эш Л. И. Брежневтиң болгаш партияның өске-даа удуртукчуларының чугааларында, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң документилеринде кирген. Марксисчи-ленинчи теорияның кол үндезин чүүлдери ол документилерде улам ынай хөгжээн, херектиң чогум утказы-биле алырга, ол чүүлдер эртемниг коммунизмниң теориязының чаа эгези, партияның амгы үедеги иштики болгаш даштыкы политиказының идей-теоретиктиг үндезиннери шиңгээттинген чүүлдер болу берген.

ПОЛИТИКТИГ болгаш экономиктиг өөредилгениң бисте тургустунган системазы коммунистерни, комсомолчуларны болгаш партия кежигүнү эвес активти өөредириниң хевирлериниң база методтарының комплекизи болур. Ол система бодунда партийжи өөредилгениң эге, ортумак болгаш дээди звенозун, комсомолчу политөөредилгениң, массалыг пропаганданың болгаш экономиктиг бүгү-ниити өөредилгениң янзы-бүрү хевирлерин киирип турар. Партийжи өөредилгениң эге звенозунга—политшколалар, ортумаанга—марксизм-ленинизм үндезиннериниң школалары, дээдизинге—теоретиктиг болгаш методологтуг семинарлар, партия-ажыл-агый активиниң школалары болгаш марксизм-ленинизмниң университеттери хамааржыр.

Партийжи өөредилгениң эге звенозунуң политиктиг школалары марксисчи-ленинчи теорияның талазы-биле системажыткан билиглерни янзы-бүрү чылдагааннар-биле амдызында ап шыдаваан коммунистерге (оларның ниити эртем-билииниң деңнели вургулайында-ла сес класстан куду) таарыжыр. Ол школаларның дыңнакчылары ниитилел хөгжүлдезиниң болгаш аңгы демиселиниң, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң кол-кол үе-чадалары-биле таныжар. Олар аңаа политиктиг литератураны үргүлчү номчуурунче хандыкшырынга, бүдүн өөредиг болур марксизм-ленинизмни шиңгээдип алырынга белеткениринге эргежок чугула билиглерни алыр.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ үндезиннериниң школалары долу эвес болгаш ортумак ниитилиг азы тускай ортумак эртемниг коммунистерге таарыштыр тургускан. Ол школаларның дыңнакчылары марксизм-ленинизмниң чарылбас кезектерин: СЭКП төөгүзүн, капитализмниң болгаш социализмниң политиктиг экономиязын, диалектиктиг болгаш төөгү материализмин, эртемниг коммунизмни каш чылдар дургузунда дараалаштыр өөренир.

Октябрь 2-де эгелээн чаа 1978—79 өөредилге чылы марксизм-ленинизмниң үндезин чүүлдерин, СЭКП-ниң XXV съездизиниң документилеринде болгаш партияның өске-даа документилеринде, ССРЭ Конституциязында, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарында ажылдап кылдынган теорияның, иштики болгаш даштыкы политиканың чугула айтырыгларын, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң төөгүлүг дуржулгазын улам ынай ханы өөренириниң чылы болур. Чижээлээрге, баштайгы ийи-үш кичээлдерге СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң материалдарын, «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумга илеткелин өөренир. ССРЭ-ниң чаа Конституциязын өөренири массалыг бүдүштүг болур. Эге болгаш ортумак звеноларның дыңнакчылары «Сайзырангай социализмниң Конституциязы» деп эртемни өөренир. Ону комсомол бөлгүмнериниң, коммунистиг күш-ажылдың чамдык школаларының өөредилге планнарында база киирген.

КОМСОМОЛЧУЛАРНЫҢ болгаш бүгү аныяктарның политиктиг өөредилгези бо өөредилге чылында ВЛКСМ-ның XVIII съездизи болгаш Ленинчи комсомолдуң 60 чылы чергелиг ындыг чугула болуушкуннарның демдээ-биле эртер. Бөлгүмнерниң болгаш семинарларның программаларын аңаа дүүштүр ажылдап кылган.

Бо чылын экономиктиг өөредилгениң системазынга өөренирлер, бир эвес олар экономиканың болгаш эргелеп башкарарының кол билиглериниң талазы-биле бирги циклдиң курстарын дооспаан болза, оларны өөренирин уламчылаар. Ол курстарны өөренип доосккан кижилер сайзырангай социализмниң байдалдарында күш-ажылдың ажыктыының айтырыгларын өөренир. Ол болза ийиги циклдиң эргемнериниң утказы болур. Ажылчыннарның, колхозчуларның, специалистерниң, ажыл-агыйлар удуртукчуларының элээн хөй кезии тускай программалар ёзугаар бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидериниң мурнакчы дуржулгазын өөренир.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга өөренирлерниң саны чылдың көвүдеп орар. Эрткен өөредилге чылында ол система ниитизи-биле 50 миллион кижини хаара туткан.

ПОЛИТИКТИГ болгаш экономиктиг өөредилгениң утказының, идей-теоретиктиг деңнелиниң база ажыктыг чоруунуң айтырыглары партия болгаш комсомол организацияларының кол кичээнгейинге үргүлчү турар ужурлуг. Бо өөредилгени удуртурун бүгү хемчег-биле экижитпишаан, олар оон бүгү звеноларының болгаш хевирлериниң тодаргай ажылдаарын чедип алыр, кичээлдерниң идей-теоретиктиг деңнелин бедидер, коммунистиг тургузуушкунга совет кижилерниң идепкейиниң өзүлдезинге чогуур салдарны чедирер хүлээлгелиг.

Людмила **КРЫЛОВА.**
(ПМА).

ТЕХНИКАНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ КӨРҮЛДЕЗИ

МОСКВА. Бистиң найысылалывыста Совет Эвилелинден аңгыда 22 күрүнелерниң 280 фирмалары болгаш организациялары киржип турары кодээ ажыл-агый техниказының талазы-биле делегейниң чедиишкиннериниң көрүлдези эртип турар.

Ында тракторлар болгаш автомашиналардан эгелээш, ирригация системаларынга, теплицаларга болгаш мелиорация ажылдарынга хереглээр дериг-херекселдерге чедир кодээ ажыл-агыйның янзы-бүрү техниказын делгеп көргүскен.

Совет Эвилелиниң көргүзүг чүүлдери делгелгеде эң улуг хемчээлдиг. Ону белеткээринге 252 бүдүрүлгелер, конструкторлар бюролары болгаш эртем-шинчилел институттары киришкен. Трактор болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү адырларында эртем-техниктиг депшилгени илередип турар муң беш чүс хире көргүзүг чүүлдерин 30 муң ажыг дөрбелчин метр шөлде делгеп көргүскен.

Бистиң делгелгевисте 500 аът күштүг К-710М деп тракторну база кукуруза ажаар боду чоруур алды одуруглуг КСКУ-6 «Херсовец-200» деп комбайнны эң баштай көргүскен.

Совет делгелге болза СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге машина кылыкчыларының ажылдаашчы харыызы болур.

Социалистиг чурттарның 13 муң дөрбелчин метр черде тургускан көргүзүг чүүлдери чаңгыс ёзугаар база хөй болур.

ЧУРУКТА: Кызыл Преснада «Сельхозтехника-78» делгелгениң көргүзүг чүүлдериниң ниити хевири.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Чолаачыларның өг-бүлезинде

«Тес-Хем» совхозка чеде бергеш, ажыл-агыйның мурнакчы чолаачыларының бирээзи Чооду Самданович Сүлдүм-биле ужуражы бергеш, оортан чеже чыл иштинде чолаачылап келген силер дээрзин айтырар болзунарза, силерге машина рулюнун артынга чээрби беш чыл олуруп келген мен дээрзин чугаалап бээр.

Бо үениң дургузунда чолаачының башкарып турар машиназы чаңгыс-даа катап озал-ондакка, улуг урелиишкинге таваржып көрбээн. Чолаачы эдилеп турар эдинге хумагалыг болганы-биле ол дугуйларны болгаш кывар-чаар чүүлдерни үргүлчү камнап ап келген.

Совхозтуң дирекциязы Чооду Самдановичини эң чугула ырак-узак черже хөй удаа командировкалап чорудуп келген. Кызымак чолаачы албанга үнген санында-ла барган чоруун бүдүрүп алгаш, чанып кээр. Ынчангаш аңаа идегел улам-на улгадып орган. Чолаачы узун орукка үнүпкеш, элээн саадай бээр таварылгалар тургулаан. Ооң кадайы Долума Сүлдүм уругларының чанынга кылаштап тургаш, бүдүү ырлагылаар:

Дугуйу-даа чарлы бергеш,
Ону чамап олур-ла боор.
Трубка-даа туна бээрге,
Ону аштап олур-ла боор..·

Ажылче баар аныяктар бодунуң үези хып дээн аныяк эриниң машиназынга олурупкаш, чир-шоң ырлажы бээр-даа тургулаан:

Чиңге-чиңге ховуларга
Чидир маңнаар машинаны.
Чиге көргеш, долгап орэр
Шиитпирлиг Чоодуну.

Өөрүнүң ону мактап чоруур ырызын дыңнааш, чолаачының сеткил-сагыжы көдүрлүп-даа чоргулаар. Ол шору улгадып билип кээрге-ле, адапези белен эвес көшкүн амыдыралдыг улус чораан. Өске араттар ышкаш, оларның аал-өрегези узун ховуларны дургаар, улуг дагларны ажыр кыштың чыккылама соогунда-даа, чайның хаарып турар эзиинде-даа көжүп чорааннар. Ол берге чуртталганы Чооду бо-ла сактып келгилээр. Аңаа улаштыр бодунуң күш-ажылчы эрткен оруун-даа бодагылаар. Баштай-ла көшкүн амыдырал. Ооң соонда МЧАЭ, дараазында колхоз, улаштыр совхоз.

Чооду Самдановичиниң авазының адын чаңгыс чер чуртташтары адавас, аңаа-ла «Кевей оолдар авазы» деп шолалаар чораан. Алды алышкы оол, бир уруг шупту менди доругуп өскеш, чонунга телептиг бараан бооп чоруурлар.

Караңгы-бүдүүлүк чораан араттарның ажы-төлүнүң аразындан кандыг-даа мергежилдиң кижилери өзүп үнген. Эртемденнер, башкылар, эмчилер, механизаторлар, тудугжулар, зоотехниктер, геологтар, чолаачылар, оларның аразында Чооду Сүлдүм-даа бар.

Чаартынган чуртталга база магалыг. Кижиниң чурттаарынга болгаш ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдал тургустунган. Чоннуң ам караа көскү, кулаа дыыжы. Ынчангаш олар хензиг када-ла делегейни эргий кааптар, телевизор, радиолуг. Ол чаартынган чуртталганы Чооду Самданович Сүлдүм база чурттап чоруур.

Сүлдүмнерниң өг-бүлезиниң кежигүннери шупту тос кижи. Оларның ийи бичиизи школада өөренип турар. Бир эң кайгамчык чүве — Сүлдүмнерден алды кижи чолаачы болганы. Адазы Сүлдүм дуржулгалыг чолаачы деп үстүнде чугаалаан бис. Уругларының авазы Долума Сүлдүм 1964 чылда чолаачылаар эргени чедип алган. Оолдары Мартый, Валерий, Василий, Юрий Сүлдүмнер база чолаачылар.

«Тес-Хем» совхозтуң хоочун чолаачызы Чооду Самданович Сүлдүмнүң хөрээнде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызының болгаш социалистиг чарыштың тиилекчизиниң демдектери чайнап чоруур. Ооң автотранспорт шугумунга ур үеде узуктел чок ажылын бедии-биле үнелеп көргеш, 1974 чылдың октябрьда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле аңаа Тыва АССР-ниң автотранспортунуң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскан.

Чооду Самданович Сүлдүм Тес-Хемниң улус депутаттарының район Совединиң депутадынга сөөлгү ийи чышта улай соңгуткан. Ол район Совединиң сессияларынга доктаамал киржип, автотранспорт шугумунуң ажылында четпестерни чайладырынче угланган ажылды күштелдиреринче депутат өөрүн болгаш өске-даа эштерни кыйгырып турар.

Б. ДОЮНДУП.

Тес-Хем район.

Бедик шаңнал-биле

Кызылдың алгы заводунуң директору Г. Ш. Сафиуллинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлаанынга холбаштыр база республиканың чиик үлетпүрүнүң системазынга үре-түңнелдиг. ажылдааны дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму ону Хүндүлел бижик-биле шаңнаан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧАҢГЫС ЭП ДЭЭШ

ЛИМА. (СЭТА). Чуртка социалистиг ниитилелди тургузары дээш демиселди Перунуң Социалистиг революстуг партиязы (СРП) бодунуң кол сорулгазы кылдыр санап турар. Ол дугайын СРП-ниң Ика хоорайга болган съездизиниң киржикчилери медеглээннер.

Перунуң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Хорхе дель Прадо делегаттарга байыр чедирген.

Чүтле социалистиг ниитилел социал деңэвес чорукту болгаш кижини кижи мөлчүүр чорукту чок кылырын магадылаар, улустарның экономиктиг, социал болгаш культурлуг дүрген хөгжүлдезин хандырар арганы бээр деп съездиниң хүлээп алган документилеринде айыткан. Партияның идеологтуг үндезини марксизм-ленинизм болур деп съездиниң материалдарында онзалап демдеглээн. Перуга социалистиг ниитилелди тургузар дээш бодунуң демиселинге СРП пролетариатка, тараачыннарга, интеллигенцияның болгаш чурттакчы чоннуң ортумак кезектериниң депшилгелиг төлээлекчилеринге даяныр.

Салдынган сорулгаларны чедип алырынга демократтыг болгаш чөөн үзелдиг күштерниң чаңгыс эвин быжыглаарын Социалистиг революстуг партия эргежок чугула деп санаан. Чүтле ындыг байдалдарда чурттуң чурттакчы чонунуң хөй кезииниң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар, чурттуң экономиктиг хамаарышпас чоруун, национал тускай догуннаан чоруун болгаш девискээриниң бүдүн чоруун магадылап турар улус демократиязының күрүнезин Перуга тургузарын чедип ап болур деп СРП-ниң съездизиниң шиитпирлеринде онзалап демдеглээн. Империалистиг монополияларга болгаш оларның чурттуң иштинде-даа, даштыкыда-даа эвилелчилеринге удур демиселди күштелдиреринче чурттуң бүгү депшилгелиг күштерин съездиниң делегаттары кыйгырган. Империализмге удур, делегейниң чаа дайынның өскүдүп үндүрериниң айыылынга удур черге быжыг тайбыңны чедип алыр дээш демиселге Совет Эвилелинге баштаткан социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының удуртукчу ролюн олар демдеглээннер.

Диктаторжу ёзу-чурумнарга удур Чилиниң, Парагвайның, Никарагуаның болгаш өске-даа чурттарның улустарының демисели-биле бодунуң эп-сеткил каттыштырылгазын съездиниң киржикчилери илергейлээннер.

АЙЫЫЛДЫГ ДУГУРЖУЛГА

Иорданияга, Сауд Аравияга болгаш Сирияга күрүне секретары С. Вэнстиң чугаалажыышкыннарын АКШ-тың албан бөлүктериниң ажыктыг болган кылдыр көргүзер дээн күженишкиннери турбуже, ооң аян-чоруу Кэмп-Дэвид дугуржулгаларын ол чурттарның деткиирин хандырып шыдаваан деп, «Вашингтон стар» солун бижээн.

«Кол араб чурттарже аян-чорук болгаш оларның удуртукчулары-биле беседалар Кэмп-Дэвидке болган америк-египет-израиль ужуражыышкынның түңнелдеринге хамаарыштыр арабтарның ортузунда кайгамчык чаңгыс эпти илереткен» деп, «Нью-Йорк таймстың» информация албан чериниң нептереткен чүүлүнде М. Хау бижээн. «Кэмп-Дэвидке дугуржулгаларны бүгү араб чурттарның херектеринге шынгы согуг кылдыр үнелеп көргеш, аңаа арабтар шуут хөөн калганнар».

Чаңгыс талалыг дугуржулганы хүлээп көрбээн арабтарның чаңгыс аай үзел-бодалдарын тооп көрбейн Вашингтон ону амыдыралга боттандырып чорударынче чүткүп турар. С. Вэнстиң Дж. Картер-биле ужуражыышкынының соонда Ак бажыңның төлээлекчизи АКШ «чугаалажыышкыннарны чорударынга өске күрүнелерни каттыштырарынче чүткүүрүн уламчылаар» деп медеглээн.

Амгы үеде Каттышкан Штаттарның ажыы-биле ыйыышкын кылып турары Иорданияның хааны Хусейн Вашингтоннуң хөөн калышкынын болдуруп, Иордания Чоокку Чөөн чүк айтырыын эжелеттирген араб девискээрлерден, чүнүң-даа мурнунда араб Иерусалимден израиль шериглерни долузу-биле үндүрериниң, а ол ышкаш палестин улуска ботбашкартынар эргени тыпсырының үндезининге чөптүг база бүгү талалыг шиитпирлээри дээш туржуп келген деп медеглээн.

Кэмп-Дэвидке болган чаңгыс талалыг дугуржулгаларга бодунуң удурланып турарын Марокконуң чазаа база илереткен. Чоокку Чөөн чүк айтырыы «чаңгыс талалыг дугуржулгаларны эвес, а бүгү талалыг шиитпирлээшкинни» негеп турар деп, даштыкы херектер талазы-биле күрүне министри М. Бусетта медеглээн. Ниити-араб херекке Марокко шынчы болуп артар болгаш «1974 чылда Рабатка дээди деңнелге болган чөвүлел хуралдың резолюцияларын сагыыры дээш, чижээ, «Чоокку Чөөн чүкке араб бүгү девискээрлерден, ооң иштинде Иерусалимден израиль шериглерни долузу-биле үндүрбейн турда, ёзулуг тайбың тургустунмас дээн чүүлдү сагыыры дээш Марокко харысалгалыг деп санап турар. Палестинаның хостаарының организациязын палестин улустуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи кылдыр Марокко санап турар, деп министр уламчылаан.

Кэмп-Дэвидке ат салган дугуржулгалар египет президент Садаттың өскерликчи угланыышкынының түңнели болурундан аңгыда, ол дугуржулгалар болза Араб Чөөн чүкке ажык америк шериг хөлгаарлаашкынның эгези база болур деп. Ниити араб улусчу конгрессиниң доктаамал секретариадының Триполиге болган сессиязынга ооң чиңгине секретары Омар аль-Хамди медеглээн.

Чоокку Чөөн чүк улустарының салым-чолунга Кэмп-Дэвидтиң айыылдыг уржуктарының дугайын Израильдиң Коммунистиг партиязының ТК-ның ээлчег чок пленуму бодунуң резолюциязынга айыткан. Кэмп-Дэвидке болган дугуржулга делегейниң ол районунга байдалдың чиндиглелиринге чедирип болур деп резолюцияда айыткан. Кэмп-Дэвидке болган дугуржулгаларга чагдынып алгаш Бегинниң чазаа Ливанче чаа халдап кирилишкинге чедир ол чурттуң херектеринге холгаарлаашкынын күштелдирип болур, Сирияга удур ажык агрессияны кылып болур. Кэмп-Дэвид Чоокку Чөөн чүкке быжыг болгаш бүгү-ниити тайбыңны чоокшулатпайн, харын ону ырадып турар.

АКШ-тың удуртулгазы-биле болган египет-израиль чугаалажыышкыннарының сорулгазы болза, Чоокку Чөөн чүкке америк империализмниң стратегтиг, экономиктиг болгаш шериг туруштарын күштелдирери болур деп, ИКП ТК айыткан. Кэмп-Дэвидке болган дугуржулга араб улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкиннеринге удур, нефть байлактарлыг черлерге америк монополияларның эрге-чагыргазын хандырарынче угланган. Дугуржулганың сорулгазы болза Израильди болгаш империализмниң талазында турар араб күштерни каттыштырары база оларны америк империализмниң делегей стратегиязынга ажыглаары, ССРЭ болгаш социалистиг өске чурттарга удур ажыглаары болур.

(СЭТА).

ОБЪЕКТИВТЕ— НИГЕР РЕСПУБЛИКА

Нигер Республика Африканың төвүнде турар. Ооң девискээриниң улуг кезиин Сахараның элезинниг ховузу ээлээн.

Колдуунда-ла чер ажылдыг чурт болур ол республика сөөлгү чылдарда уранның чиг-эди-биле байлааның ачызында онза сураглыг болу берген.

Делегей аренazынга бүгү күрүнелер-биле, ооң иштинде социалистиг чурттар-биле дең эргелиг болгаш кайызынга-даа ажыктыг политиканы Нигер чорудуп турар. Совет Эвилели-биле янзы-бүрү талаларга кады ажылдажылга дугайында элээн каш дугуржулгалар чардынган.

ЧУРУНТАРДА: хүн энергиязының нигер эргелелинде. Республикада хүн энергиязын ажыглаар агрегаттарны ажыглап турар апарган; пёль дээр улустуң кодээ суурунуң ниити хевири.

В. ЖДАННИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хамааты камгалалы

ЧУГУЛА АЖЫЛ

1932 чылдың октябрь 4-те ССРЭ-ниң Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң Доктаалын ёзугаар «Совет Эвилелиниң девискээрин агаардан халдаашкынга удур камгалаарының дугайында» дүрүмнү күштүг болдуруп бадылаан. МПВО-нуң эчис сорулгаларын, организастыг тургузуун, ажыл-чорудулгазының угланыышкынын ук дүрүмде тодаргай айыткан. Кол сорулга — агаардан дайзын халдап келзе, чурттакчы чонну болгаш улус ажыл-агыйының объектилерин камгалаары.

Чер-черниң агаардан халдаашкынга удур камгалалын хөгжүдеринге ВКП(б)-ниң 1939 чылдың март айда болган XVIII съездизиниң шиитпирлери улуг ужур-дузалыг болган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы хүннеринден-не эгелээш, МПВО — гитлержи эжелекчилер-биле кадыгдошкун тулчуушкуннарның мурнуку одуруунга туржуп келген. Ооң эрес-дидим камгалал бөлүктери дайынчы даалгаларын тылга эң берге байдалдарда алдарлыы-биле күүсеткен. Ылаңгыя дайын чылдарында МПВО-нуң кезектериниң тозан муң ажыг өрт-халапты өжүргенин, ийи чүс ажыг демир-орук көвүрүглерин, чүс-чүс километр узун шугумнарны, он-он улуг үлетпүр объектилерин катап эде тургусканын, хөй-хөй чазылбаан бомбаларны, үгер-боо октарын, миналарның айыылын чайлатканын, муң-муң кижилерниң амы-тынын камгалап алганын чугаалаарга-ла четчир.

Партияның болгаш чазактың тускай шиитпирин ёзугаар чурттуң агаардан халдаашкынга удур камгалалын азы МПВО-ну 1961 чылда ССРЭ-ниң Хамааты камгалалы кылдыр эде адаан. Ынчангаш дайын сөөлүндеги чылдарда Хамааты камгалалы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының дорт удуртулгазы-биле ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери-биле кады, чоннуң идепкейлиг киржилгези-биле чурттакчы чонну, улус ажыл-агыйының объектилерин массалыг узуткаашкынның чепсээнден камгалаарынче угландыр ажылдап турар. Хамааты камгалалының санитар кезектери гайыың үеде бүдүрүлге, тудуг организацияларынга, оруктарга болгаш каяа-даа болгулай бээр айыыл-халаптарга таварышканнарга эмчиниң баштайгы дузазын кандыг-даа үеде чедирип турарлар. Ол ышкаш өрт-халап, үерлээшкин, хатшуурган болгаш чайгаар болгулай бээр өске-даа айыылдардан үрелген бажың-балгатты, кажаа-хораааны катап эде тургузарынга, чаартып кылырынга хамааты камгалалының чер-черде тургустунган кезектери улуг ажылды кылып турар.

Хамааты камгалалының сорулгаларының чамдыктарын тодаргайлаарга мындыг: чурттакчы чонну массалыг узуткаашкындан камгаланырының аргаларынга өөредири; малды, мал чемин, үнүш аймаан, аъш-чем продуктуларын, ижер сугну радиоактивтиг, химиктиг халдавырдан камгалаары; хамааты камгалалының кезектерин, оларга быжыглаан машина-техниканы доктаамал белен байдалга тургузары; харылзаанын бүгү-ле дамчыдылга четкилериниң доктаамал ажылдаарын хандырары; хамааты камгалалының билиглерин чон ортузунга нептередип пропагандалаары дээш оон-даа өске.

Тывага хамааты камгалалы 1955 чылда тургустунган болгаш ынчан Кызылга хамааты камгалалының чүгле чаңгыс штабы турган. Амгы үеде Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Кызыл, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарда хостаттырган начальниктерлиг хамааты камгалалының штабтары ажылдап турар. Тожу, Өвүр, Эрзин, Тес-Хем, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарда райкүүскомнарның даргаларының оралакчылары хамааты камгалал штабтарының ажылын удуртуп турар.

1978 чылда Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелеринде, өөредилге черлеринде хамааты камгалалының ажылын улам экижидер сорулга-биле социалистиг чарышты организастаар дугайында улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскому тускай шиитпирни хүлээп алган. Ук шиитпирни амыдыралга боттандырары-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан. Улус депутаттарының Кызыл хоорай күүскомунуң даргазының оралакчызы Ю. Рязановтуң даргалааны тускай комиссия социалистиг чарыштың бирги ээлчээниң түңнелин үндүрген. Ону Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң хуралынга чугаалажып көргеш, бирги черни бүдүрүлгелерден автосептелге заводунга тывсыр деп шиитпирлээн. Ийиги, үшкү черлерни сүт заводунуң, «Тудуг кезектери» комбинаттың коллективтеринге тывыскан.

Өөредилге черлеринден бирги черни Кызылдың кедээ ажыл-агый техникумунга, ийиги, үшкү черлерни № 2, № 11 ниити билиг ортумак школаларынга тывсырын көрген. Ынчангаш бирги черлерни ээлээн автосептелге заводун, кедээ ажыл-агый техникумун хоорай Совединиң күүскомунуң вымпелдери-биле, ийиги, үшкү черлерни үлешкен бүдүрүлге болгаш өөредилге черлериниң коллективтерин хоорай Совединиң күүскомунуң мактал бижиктери-биле шаңнаан.

Хамааты камгалалының амгы негелделерин хапыы-биле медерел билип, ооң билиглерин студентилер ортузунга нептередир талазы-биле эвээш эвес ажылдарны Кызылда педагогика институдунуң коллективи (Хамааты камгалалының начальниги Х. Алдын-оол), хоорайның № 4 профессионал-техниктиг училищезин (хамааты камгалалының начальниги В. Блинов) кылып чоруткан.

Массалыг узуткаашкынның чепсээнден камгаланырының аргаларынга өөреникчилерни өөредириниң айтырыын № 2 ортумак школада (директору З. Куулар), № 11 школада (В. Ботко), № 15 школада (А. Безьязыков), № 4 школада (Л. Деменская) эки тургусканын демдеглээри чугула.

Оон-биле чергелештир хамааты камгалалының ажыл-чорудулгазында чедир кылдынмаан чүүлдер болгаш четпестер ам-даа барын маңаа айтыр апаар. Ылаңгыя тууйбу, алгы, пиво, хлеб заводтарының, № 7, 14 ниити билиг ортумак школаларының, уран чүүл училищезиниң удуртукчулары хамааты камгалалының ажыл-чорудулгазын бедик деңнелге тургузарынче ам-даа кичээнгей салбайн турар.

А. ДЫРТЫП-ООЛ,
республиканың хамааты камгалалының штавының начальнигиниң оралакчызы.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 2 ниити билиг ортумак школазында шериг херээниң башкызы Владилен Федорович Пустогачев хуузунда камгаланырының херекселдерин ажыглаарының талазы-биле тоску класста практиктиг кичээл эртирип тур.

ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак хамааты камгалалының кылып чорудар ажылдарынче, чурттакчы чонну болгаш улус ажыл-агыйын дайын халавындан камгалаар айтырыгже улуг кичээнгейни угландырып турар. Кызыл хоорайда бүдүрүлге болгаш албан организация, өөредилге черлериниң удуртукчулары хамааты камгалалының билиглери-биле кижи бүрүзү чепсегленген турарын чедип алыр дээш ук ажылды ол черлерниң боттарының сорулгаларынга холбаштырып, организастап турар.

Хамааты камгалалында бир кол адыр садыг болгаш хөй-ниитиниң чемненилгези болуп турар. Кызыл хоорайда ук штабтың начальниги Геральда Сергеевна Сухова бо ажылга мергежээн. Бо чылын ол «Хамааты камгалалының тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

Хамааты камгалалының ажылы ниитизи-биле кайы хире чоруп турар ирги деп чамдык номчукчулар сонуургап-даа турар чадавас. Бо ажылда четпес чүүлдер ам-даа бар. Чамдык албан организация, бүдүрүлге коллективтеринде хамааты камгалалының эге билиглерин өөредириниң планы безин чок болуп турар.

Өөредилге планын ай, квартал санында тургузуп, эки түңнелди чедип ап турар коллективтер хөй. Чижээлээрге, оларга столоваялар болгаш рестораннар трестин (хамааты камгалалының начальниги Л. Фридрихова) болгаш Кызылдың аъш-чем садыгларының штавын (начальниги М. Еремцова) хамаарыштырып болур.

Бо чаа өөредилге чылында садыгның болгаш чемненилгениң албанынга хамааты камгалалының өөредилгезиниң шынарын экижидеринче удуртур ажылдакчыларның составын четчелээринче чугула кичээнгейни угландырар. Кижи бүрүзү бодунуң хүлээлгезин ыяк билир кылдыр, хамааты камгалалының медээзи-биле берге байдалда салдынган сорулганы шып күүседирин чедип алыры өөредилгениң кол сорулгазы болур.

Н. ОСИНИНА,
респотребсоюзтуң улуг инструктору.

Янзы-бүрү медээлер

ПЕРСПЕКТИВА ЧОКТА..

Чуртталга шөлү, коммунал, медицина хандырылгазы дээш, төлевирлерниң доктаамал өзүп турары, баштайгы хереглелдиң барааннарының өртектериниң улгадып турары америк ажылчы чоннарның, эң ылангыя АКШ-тың кырыназылаан хамаатыларының амыдырал байдалынга берге-дээшкинни болдуруп турар. Ооң түңнелинде кырганнардан үш кижиниң бирээзи-ле чазактың чарлааны ядамык чоруктуң ортумак чижээниң деңнелинде азы оон куду байдалда чурттап турар.

Одаттынмайн турар бажыңга аштап өлүрүнүң коргунчуу, келир үеде байдалдың экижииириниң перспективазының чогу дыка хөй кижилерни боттарының амы-тынынга чедеринче албадап турар. Геронтологияның америк национал институдунуң медээзи-биле алырга, Каттышкан Штаттарда амы-тыныңга четтингеннерниң 25 хуузу 65 хардан өрү назылыг кижилер болуп турар.

КАМГАЛАЛДЫГ ЧЕР

Шри Ланкада ам база бир чаа камгалалдыг чер тургустунган. Хирипития девискээринде дөрт дөрбелчин метр ажыг арга-арыглыг участокту күрүне бодунуң камгалалынга алган. Эртемниң бадыткааны, тоолчургу чугаалар ёзугаар алырга, бурун шагның сингал күрүнезиниң чагырыкчызы Буддхаласаның (бистиң эрага чедир 398—426 чч.) эмниг үнүштериг сурагжаан шөлү харын-на маңаа турган. Ук чагырыкчыны ортаакы вектерниң ланка «Чулавамса» деп хрониказында кончуг шырак эмчи деп мактаан. Кайы хамаан чок кезиг үрегдээнинден ол девискээрде ыяштарның дыка хөй үвелиг хевирлери чок кылдынганда болза, бистиң эраның бешки чүс чылында безин өзүп үнүп турган эмниг үнүштер артып калган.

ЧИДЕ БЭЭР МЕРГЕЖИЛ

Бомбейниң соңгу талазында Матунга дээр черге кежээниң-не ак хептерлиг, даштындан көөрге, сыңзызы сүргей кижилер чыглып кээр. Олар баштарының дүктерин чушкуузунга бөле шарып алган болур. Хавактарында ак будук-биле дилиндектер чуруп каан, ол дээрге хинду шажынның «хостуг» ламалары — брахманнар-дыр, олар төлевир алгаш чүдүлгениң кандыг-даа ёзулалдарын кылып бээринге белеңнер. Оларга Матунга — күш-ажыл биржазы болуп турар.

Олар ядараш, Мурнуу Индияның суурларындан чедип келген. Ажыл тып алыр дээш олар брахман общиналар бар хоорайларже көжүп кээп турарлар. Брахманның чүдүлге ёзулалы кылыр хамык херекселдери чаңгыс сумкага-ла сыңа бээр. Олар боттарының ол мергежилин удавас кымга-даа херек чок апаарын билирлер, ынчалза-даа күш-ажылды көөр хөңнү чоктар.

ДЕЛИ.

КОСМОСТАН КЕЛГЕН БЕ?

Грипптиң болгаш өске-даа чамдык аарыгларның эпидемияларының тыптырын тайылбырлап турар солун теория дугайын «Нью сайентист» деп англи журнал бижээн. Сураглыг астроном Фред Хойл биле Кардифф университеттиң профессору Чан-Викрамасинге ол эпидемияларның үнүп турар черин космос деп санап турарлар. Ортаакы вектерде чурттар болгаш диптер аразында харылзаалар дыка кошкак турда, эпидемиялар бүгү чер делегейге канчап ындыг дүрген тарай бээр турганыл деп айтырыг эртемденнерни үргүлчү сонуургадып турар. А бир эвес аарыг тывылдырар вирустар кажан бистиң бөмбүрзээвис кометалар кудуруун таварты эртип турар үеде космостан келгеш, черниң атмосферазынга артып каап турар деп билдине бээр чүве болза, эпидемияларның ындыг дүрген тараарын тайылбырлаары дыка бедүүн болгу дээр. Эртемденнер оон аңгыда «сырыгы» деп сөс кижи төрээтенниң чугаазынга чүтле XV чүс чылда тыптып келгенин база айтып турарлар.

(ПМА).

МЕДЭЭЛЕР

СЕМИНАР ЭРТКЕН

Каш хонук мурнунда Кызылга, республиканың кодээ ажыл-агый министерствозунга, совхозтарның, райкүүскомнарының кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң кол бухгалтерлериниң үш хүннүг семинары болуп эрткен. Оларның кол чугаалашкан айтырыы — 1978 чылдың үшкү кварталында бухгалтер учёдун тургусканы болгаш ону моон соңгаар улам сайзыраңгайжыдары.

Семинарның киржикчилери СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары-биле танышкан болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиказының талазы-биле сорулгаларны тодарадкаңнар. Оон аңгыда материалдыг шаңнал, мактаашкынга үндүрер акша-хөреңгиниң фондуларын тургузарып, ону ажыглаарын, капитал тудугнуң кереэзин чарарын, совхозтарга ажыл-агыйларның бот-оруулга-чарыгдалын шиңгээдип алырын болгаш оон-даа өске айтырыгларны бухгалтерлер чугаалашкан.

Семинарның түңнелинде отчёт-учёт тургузар талазы-биле республикада үлегерлиг ажыл-агыйларның бирээзи Бии-Хемниң «Өөк» совхозка бухгалтерлер аалдап чораанңар. Олар ук ажыл-агыйның ажылдакчылары-биле дуржулга солушканнар.

Бистиң корр.

* * *

БИЖИКЧИЛЕР ПОСТУЗУ

«Улуг-Хем» солунунуң бижикчилер постузун Жданов аттыг совхозта чоокта чаа тургускан. Совхозтуң директору Моңгуш-оол Бичеоол баштаан бижикчилер постузунуң составында кодээ ажыл-агыйның специалистери, башкылар, совхозтуң ажылчыннары кирген. Ажыл-агыйның ишчилери оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын канчаар күүседип турарының дугайында чагаалар ыраккы совхозтан редакцияга кээп эгелээн.

Н. ТАҢДЫ-ООЛ.

* * *

ДЕЛГЕЛГЕЛЕР

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң залынга чоокта чаа Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга тураскааткан чурук делгелгези болган. Ол делгелге найысылал Кызылдың дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге база школаларга чаа өөредилге чылының ажыттынганынга база тураскааттынган.

Музейниң залында «Хаан болгаш даңгына», «Маша биле адыг», «Мөгенниг аътчыгаш», «Репка» болгаш өске-даа чуруктарны аалчылар сонуургаарлар. Оон аңгыда бичии уругларга таарыштыр чураан чуруктар база делгеттинген.

Чурук делгелгезин сонуургаары-биле кээп турарларның хар-назыны, кылган ажылы база янзы-бүрү. Республиканың суурларындан келген ажылчыннар, башкылар, найысылалдың эртемденнери, чогаалчылары, тудугжулары дээш келген кижи-ле хөй! Школачылар база класс-клазының аайы-биле кээп турарлар. Ыlaңгыя эге класстарның өөреникчилери делгелгениң чуруктарындан боттарының ынак маадырларын тып ап турарлар.

Р. ДОЛЗАТМАА.

* * *

Алдын күстүң биске берип турар байлак кежиинге тураскааткан ногаалар делгелгези чоокта чаа Кызыл районнуң Баян-Кол суурга болган. «Х Улуг хурал» совхозтуң ажыл-ишчи херээженнери болгаш суурнуң чурттакчылары помидорларны, морковьтарны, согуннаны, тарымал тоорукту аңаа эккеп делгээн.

Делгелгеге киришкен агитквартиралар аайы-биле түңнелди үндүрген. Сенчен-оол аттыг, Эрик, Төп кудумчуларның агитквартираларының ажылын жюри эки деп үнелээн. Суурнуң чурттакчылары Седен Доңгур-Кара, Мария Багыт-оол, Мария Белянина болгаш өскелер-даа ук делгелгеге идепкейлиг киржип, шаңналдыг черлерни ээлээннер.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Культура одагларының кышка белеткели

КЫЖЫН—ТЕРГЕҢ, ЧАЙЫН—ШАНААҢ...

Барыын-Хемчик районунуң культура албан черлериниң кышка белеткелиниң хыналдазын кылган. Дөң-Терезин болгаш Аянгатының кодээ Культура бажыңнарының ниити байдалы кандыг болганын мааа көрээлиңер.

Дөң-Терезинниң Культура бажыңы. Ооң чанынга чедип кээрге-ле мында байдалдың кандыызы коллуунда билдине бээр. Чаңгыс-даа олурткан ыяш чок—аңаа куу-ла чүве, соңга шилдериниң чамдыызы бустугулап калгылаан, а өскелерин улус уштуп алгаш баргылаан. Ыяш, хөмүр-даш шыгжаар, кажааларында ыт кагар безин ыяш болгаш тонна хамаанчок грамм безин хөмүр-даш мыңчага чедир сөөртүнмээн.

Аянгаты кодээ Культура бажыңында ийи улуг печканы чаартыр дээш бузуп каапкан бээр ай ашкан. Ыңчалза-даа ол ийи печканың чүгле оруннары база үстүкү хос үттери арткылаан, соогу-даа кончуг апарган—кино, концерт, хурал-суглаага келир кижилерге берге-ле. Дөң-Терезинниң-даа, Аянгатының-даа киномеханиктери доңмас, аарывас, киноаппаратуразарын доңурбас аргазын тып, кинобудкаларында боттарының кылып алганы каминнери-биле чылыгып турарлар.

Дөң-Терезинде кино моторунуң бажыңчыгажы база чок. А кажан моторну кинобудкадан үндүргеш, даштыгаа ажылдадырга, кино үнүп турар үеде, элээди оолдар бола үреп каар, ажылдаарынга бергези-ле кончуг. Чоокта чаа Дөң-Терезинниң болгаш Аянгатының кинобудкаларындан ийи кинонуң бир-бир кезектери читкен. Мындыг таварылганы чүү деп санаарыл? Аянгатыда кино көргүзүглери эки болуп, эрткен чартык чылдың түңнели-биле районда бирги черни ээлээн. А Дөң-Терезинде кинодан аңгыда, дыштаныылга кежээлери, черле ыңчаш культура-массалыг ажылдың янзы-бүрү хевирлеринге чүү-даа болуп көрбээн.

Үстүнде ийи суурнуң Культура бажыңнарының директорлары удаа-дараа солчуп келген. Ыңчангаш культура-массалыг ажылдың чорутпайн турарының бир чылдагааны ында. А эң-не кол чылдагаан — мында совхозтар дирекцияларының, партия, профэвилел комитеттериниң, кодээ Советтер күүскомнарының культура айтырыгларын херекке албайн турарында. Чижээлээрге, Дөң-Терезин кодээ Культура бажыңынга ажылдаары-биле чаа томуйлаткан директору совхоз директорунга септелге дугайында ажыл-агыйжы айтырыг тургузуп баарга, тоомчага албаан таварылга бар.

Кайы-даа кодээ Культура бажыңнарында уран чүүлдүң бөлгүмнерин организастап, кичээлдерин эрттирип болур үштен беш чедир өрээлдер бар. Септелгези эгелевээн соок өрээлдерге уран чүүл бөлгүмнерин организастап, аңаа киржир күзелдиг кижилерни тып-даа алгаш, канчаар ажылдап болурул?

Бо ийи Культура бажыңнарында чараштыр бижиттинген лозуңнар, плакаттар, деритттинген булуңнар болгаш каасталгалар чок, бар-даа болза, ийи-чаңгыс эргижирээн, хирлиг каасталгалар, лозуңнар астынгылаан турар.

Дөң-Терезин кодээ Культура бажыңы 200 олуттуг. Сандайларны 2 чыл бурунгаар садып алган. Ук сандайларның хөй кезии ам үрелген, Культура бажыңының бир азыында ажыглаттынмастазын ова кылдыр чып каан. Ам мында кижи олуруп болгу дег чүгле 65-ле сандай бар. Ол-ла Культура бажыңының электри дамчыдар шугумнарын шын эвес кошканындан чоокта чаа өрт болур часкан. Дөң-Терезинниң-даа, Аянгатының-даа Культура бажыңнарын республиканың болгаш районнуң санэпидстанция, өрт чериниң органнары көөр болза, оларны ажылдавас кылдыр хаап каарының барымдаазы база бар. Шак мындыг байдал турбазын дээш кылза чогуур ажылдарны дарый чорудуп, бүгү хемчеглерни алыры чугула.

Кампанияларлыг ажылдарга сылдап алгаш, культура одагларының ажылын, кышка белеткелин херекке албас харысалга чок чорукту чүнүң-биле тайылбырлаарыл? Шак мындыг айтырыгга харыыны чогуур органнар бээр апаар. «Кыжын — терген, чайын—шанааң септе» деп үлегер домактың кичээндириин уттуп болбас.

Б. КЕНЕШ.

МЕРГЕЖИЛ КИЧЭЭЛДЕРИ

ЧУРУКТА: Польшаның Гданьск хоорайдан келген бөлүк өөреникчилер Москвада № 120 ПТУ-нуң сургуулдары-биле кады Москваны дургаар аян-чорук кылып чорууру.

Л. ПАХОМОВАНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

·СПОРТ·СПОРТ·

Делегейниң бирги чери дээш

БАГИО. (СЭТА). Делегей чемпиону Анатолий Карпов делегейниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазында 5:3 санныг мурнап турар. Соңгаарлаткан чээрби сески салыгны чедир ойнап тургаш, 62 көште кордакчы удуп алган. Чээрби тоску салыг бөгүн болур.

ПИЦУНДА. (СЭТА). Делегейниң бирги чери дээш ойнап турар херээжен шыдыраачылар — Нона Гаприндашвили биле Майя Чибурданидзениң аразында маргылдааның он дөрткү салыы 52-ги көште хайым болуп доозулган.

Сан 8:6. Чибурданидзе мурнап турар. Арткан ийи салыгда чүгле 0,5 санны ол алыр болза, тиилелгени чедип алыр.

КАДЫКШЫЛ ДЭЭШ ПОХОД

Черниговтуң «Химволокно» бүдүрүлге каттыжыышкынының күш-культура коллективи чурттуң үлегерлиг бүдүрүлгелериниң арасындан эң эки деп санаткан. Ол чедиишкинни спорттуң тос хевиринге болуп эрткен хоорай спартакиадазынга тиилелгези-биле бызыглаан.

Каттыжыышкынның колдуунда цех бүрүзүн спортчу деп адап болур. Бирги разрядчы А. Ильинниң баштааны дуржулга чеган ап көрээли. Ооң ажылчыннары шуптузу ГТО-нуң хөрек демдээниң эдилекчилери. Спортче эвээш кичээнгей салып келген цехтерге бодаарга, мында планныг онаалдаларны дүрген болгаш шынарлыг күүседип турар деп түңнелди заводтуң социологтары үндүрген.

Күш-культура коллективи ГТО-нуң хөй хевирлерин дужаарынче улуг кичээнгейни салып турар. «Химволокно» каттыжыышкынының үш кижиниң бирээзи-ле ооң нормазын дужааган. ГТО-нуң хөй хевирлерин дужаарынга сес кижи спорт мастериниң кандидадының нормазын күүсеткен.

Кадыкшыл дээш поход бүдүрүлгеге массалыг болуп эртип келген. ССРЭ-ниң Улустарының VII спартакиадазының бирги чадазының маргылдаалары ам-даа доозулбаан, ыңчалза-даа аңаа үш муң ажыг химиктер киришкен. Маргылдааларның эртип турар үезинде ГТО-нуң хөрек демдээниң эдилекчилериниң болгаш разрядчыларның саны өзүп орар. Чүгле электри хандырылга цегинде бирги разрядчыларның саны он беш четкен.

Бүдүрүлгениң күш-культуржуларының бүзүрелдиг курлавыры кылдыр боттарының уругларын санап турар. Ажылчыннарның чурттап турары үш квартал бүрүзүнде спорт шөлдери бар. Уругларның аразында маргылдааларны эрттирип турар, орта чарыгдаар хөреңгини завод комитеди берип келген. Бүдүрүлге каттыжыышкынында уругларның спорт школазы бар, ында үш штаттыг тренер ажылдап турар. ГТО-нуң хөй хевирлерин дужаарынга чурттуң чемпиону, школаның директору Григорий Литовченко уругларга эң эки спортчу үлегерин көргүзүп турар.

Күш-культураның ужур-дузазын бүдүрүлгениң удуртукчулары эки билир. Ыңчангаш спортчуларның херегледерин күзелдии-биле хандырып, деткип турар. Футбол шөлдүг стадионну, общежитиеге гимнастика залын, 500 ажеш хаактыг хаак баазазын тудары көрдүнген.

Л. ВЛАСЮК,
СЭТА-ның корр.

Чернигов.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ «Күскү арыг» деп фотоэтюду.

СОНУУРГАКТАРГА

Доңуруп болур

Донецк областың Красноармейск хоорайының Партизанская кудумчузунда 17 дугаар бажыңга чаа өг-бүле көжүп келген. Чаа ээлер ук бажыңны сонуургап, хынап тура, шала адаанда чүү-хөө шыгжаар черде бир-ле кадыг чүве чыткаңын эскерип кааннар. Ол 250 кг бомба болган. Делегейниң ийиги дайынының үезинден бо хүннерге чедир 35 чыл иштинде аңаа чыткаш, ол доңарып калган болган. Бажың ээлери дораан сапёрлар эккелгеннер. Хенаиг-ле шимчээшкинден бомба частып болур деп чүвени билгеш, частыр бүдүмелди доңуруптар деп шиитпирлээннер. Доңурар тускай установканы эккелгеш, температураны 90 градус чедир соодупкан. Ол хире соокка бомба частып шыдавас болган. Ыңчаан ону хоорайдан ырады аппаргаш, чазылдырыпканнар.

Чүс бежен дөрт дугаарлыг

Бистиң чурттувуста метеориттер даңзызын ийи чүс чыл дургузунда кылып келген. Бо үе иштинде 153 космос «аалчылары» даңзыга кирген турган. Ам оларның саны 154 четкен. Сөөлгү метеоритти Краснодар крайда бир суурнуң ады-биле «Кутаисия» деп адаан. Ооң дүшкен чери ол. Суурнуң чурттакчызы Л. Корниенко бажының кырында сылаам чидиг дааш дыңнап каан. Ооң соонда ырак эвесте буруладыы ыштаныпчыдар, хемчээли дагаа чуургазы хире, хүрең өңнүг борбак даш көрүп каан. Ону Москвеже чорудупкан. Эртемденнер ол дашты улуг метеорит бузундузу деп санаан.

Чаа чурттакчылар

Украинада улуг бүдүрүлге төптериниң бирээзи Харьков хоорайының бир кудумчузунда кадрганнар болгаш карабаарзыктар уязында кулактыг хөй-ле үгүлер көжүп келгенин чурттакчылар эскерген. Олар арга-арыгның хөй куштарындан дуржулга ап, хоорайга чурттаксай бергеннери ол. Сөөлгү үеде бажыңнар крышаларының азыында, соңгалар баштарында чүгле үгүлер эвес, стрижтер, сойкалар, горихвостар болгаш өске-даа куштар турлагжып турар апарган.

ДӨРТЕН ХАРЛААН

Чөөн-Хемчиктиң Кызыл-Тайга сес чыл школазы бо чылын 40 харлаан. Ук школаны тудуп кылырынга, ооң хемчээлин таарыштырарынга хоочун тудугжу Дүктүг-оол Моңгуш эвээш эвес үлүг-хуузун киирип, тудугжуларны баштап келген. Тудугжулар Айыжы Ондар, Сарыг-Күдерек болгаш өскелер-даа школаны кылышкан. Школаның ыңчангы директору Долаан-Самбуу амгы үеде Каа-Хем районда малчын.

Бо эрткен 40 чылдар дургузунда ук школаны янзы-бүрү профессияның кижилери доозуп, чон мурнунга бараан бооп, эртем-билигже эге базымнарны кылган төрээн школазынга чоргаарланып чоруурлар. Оларның арасындан чогаалчы Екатерина Танова, эмчи Роман Каалар-оол, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Бичии-Уруг Ондар, ужудукчу Ондар Шуварин, мал эмчизи Маадыр-оол Ондар, механизатор Виктор Ондар дээш хөй-ле доозукчуларның аттарын адап болур. Доозукчулар боттарының ажыл-херектериниң дугайын дыңнадырын күзеп турар бис.

В. ОНДАР,
школада өөредилге эргелекчизи.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Орленок» телестудияның аныяк корреспондентилериниң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, профессионал-техниктиг өөредилгениң алдарлыг мастери В. С. Филиппов биле ужуражылгазы.
11.55—А. Макаенок — «Дыл адаанга борбак эм». Московскиның сатира театрының фильм-шиизи.
13.35—16.00—Чапсар.
16.00—«Сээң күш-ажылың — сээң бедииң». Документалдыг фильмнер программазы: «Күш-ажылдың маадырлары», «Чугаа төнмээн».
16.45—«Школачыларның XV Бүгү-эвилел спартакиадазы». Хостуг хүреш. Ташкентиден дамчыдылга.
17.15—«Бистиң садывыс».

КЫЗЫЛДАН

17.45—«Эң дээре вариант». Документалдыг фильм.
18.00—«Сылдысчыгаш». Уругларга программа.
18.30—«Доос-кара». Мульт-фильм.
18.40—Телемедээлер.
18.50—«Ажыктыг чорук болгаш шынар дээш». Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.40—«Шуптузун биликсээр мен». Киножурнал.
19.50—«Советтер болгаш амыдырал».
20.20—«Музыкалыг амыдырал». «Красноярскиның музыказы».
21.10—«1978 чылдың дужулу дээш».
21.25—Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Пуск». 1-ги сериязы.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Өңнүктерниң шырайы». Дамчыдылганы А. Алексин чорудар.
23.45—00.40—«Улустуң чогаадылгазы». Телетайылбырлал. Тенгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.45—«Кылыр болгаш билир бол». Аныяк техниктерге дамчыдылга.
18.30—«Музыка уран чүүлүнүң талазы-биле 1978 чылдың Күрүне шаңналын тывсыры-биле». А. Холминов —«Черге амыдырал дээш» деп кантата.
18.45—«Аныяктарның адрестери».

КЫЗЫЛДАН

19.30—Чарлалдар.
19.35—21.05 — «Судтаттынмаан». М. Старицкийниң шиизи-биле телешии.

Мергелдейге чагаа

«ЧАКПЫЫЛ» ТРАКТОР

Бо чылын кандаашкынныг болган ужурунда, оът-сиген шоолуг үнмээн. Ыңчангаш ниитиниң малынга четчир чемни белеткеп алыры кончуг нарын айтырыг болу берген. «Улуг Октябрь» совхозтуң хойжулары мал чемин белеткээринге киржир деп шиитпирлээш, тускай бригаданы тургускан чүве. Бистиң сигенчи бригадавыска ДТ-75 тракторну бижиглээнынга баштай вджок өөрүп: «хойжулар ам-на арбын сигенни кезип белеткеп ап болурдур бис» дижип турдувус.

Ыңчалзажок бистиң өөрүшкүвүс удаваанда ошкен. Ол тракторну ажыглап тургаш, деңгүп-ле 20 тонна сиген белеткээн бис. Ооң соонда тракторну улустуң хуузунда сигенни кезип бээринге ажыглааш туруп берген. Трактор-биле арбын сиген кезип белеткээр дээн хойжулар хей черге кызыл хол арткан.

Мырыңай элдептиг чүве, Мерген Мергенович. Ол дугайын силерге тодаргай дыңнадыр дээш, бо чагааны бижий бердим. Демги тракторну башкарып турган кижи бир-ле катап бодунуң ажылының аайы-биле чорук чорүй барган. Тракторун шөлге каапкан. Оон чүү боор, ээп каапкан тракторну автогараж эргелекчизи Дресвянников, улуг инженер Мурыгин баштаан суурнуң бөлүк чурттакчылары оорлап алгаш, совхозтуң сиген шөлдериниң болгаш кыштаглар чанында одарлардан боттарының хуузунда малынга чиртир сиген кезип туруп берген. Тракторну ажыглааш, чоруурда ону чажырып каап турганнар. Чажырып каан тракторну ээн кайын тывар боор! «Трактор чок, ат болган» деп ол-бо сурагланыы чоруп турган. Демги ол үстүнде адаанывыс, «кажар эрлер» чажырып каан тракторун чай арасында ап алгаш, боттарынга сиген кестирерин үргүлчүлеп келген. Ийи-чаңгыс ак сеткилдиг эвес, алырын бодаар кижилерниң күрүне өнчүзүн шак ыңчаар кара туразында, бодунуң хууда херээнге ажыглап турган чорукту совхозтуң дирекциязы сойгалап көрбээн. Аңаа-ла кулак дашты-биле эрттэрипкени ол-дур.

Күрүне өнчүзүн кара туразы-биле хуузунда ажыглап, совхозтуң ажылынга шаптык ужураштырып турган кижилерге чогуур хемчегни көргүскен турар ужурлуг.

С. ИРГИТ.

Каа-Хем район.

ЭДИЛГЕ ХЕРЕК

Бистиң Чаа-Хөл суурну Назаровск ГЭС-тиң электри күжүнге улаштарга дыка-ла амырап, байырлап турган бис. Баштайгы хүннерде шынап-ла магалыг-ла ийик. Хүндүс-даа хүн-не, дүне-даа хүндүс-ле.

Ыңчалза-даа бистиң өөрүшкүвүс үр болбаан. Чүге дээрге бе, Мерген Мергенович? Та кандыг техниктиг четпес чоруктан боон турар чүве. Оозун билбес бис. Хамык электри лампалары, электри плиталары, телевизорларның лампалары өрттенип туруп берген. Электри орта ажылдавас болган соонда өрт-халап база болгулап туруп берди. Чижээ, Чаа-Хөлдүң ажылчын кооперациязының 80 муң рубльдиң бараанын шыгжаар склады чанынга турган бир бажың-биле кады өрттенип калды. Өрт айыылы ооң-биле соксаваан. Чаа Чаа-Хөлдүң чаңгыс угда чүс кижи чемненип олуруптар мырыңай чаа столоваязы база электри лампазы чыжырт дээн соонда хуюкталып калган.

Мерген Мергенович, өрт айыылындан каражадаан албан черлери биле хууда кижилерге страхование черинден төлевир кылыр бе, азы кылбас бе дээрзин база билбес бис. Ооң ыңай суурда электриниң хып турары база үзүктелиишкинниг ийин.

Мерген Мергенович, электри биске өйтап хып, ажылдап турзун дээш, ооң шугумунга азы кандыг-бир черинге техниктиг эдилге кылыры херек деп бодаар бис.

К. МАТПАА.

Чаа-Хөл суур.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы 10—15, чамдык черлерге 6—11 градус чылыыр.

Кызылга база аяс хүн болур. Хат кошкак. Агаар дүне 0—2, хүндүс 11—13 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Элдептиг херээжен» 10.00, 13.00, 17.40, 20.30, «Үениң ориентирлери» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оожум океанның дээрбечилери» 9.30, 15.00 (уругларга), 12.10, 17.50, 20.40 (улуг улуска) шактарда.

«ВОСТОК»: «Орленок» 15.00, «Ыглава, уруг» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Прокаженная» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Эргим номчукчулар!
«ШЫН»
солунну чагыдып алыңар!
Чагыдылганың өртээ: чылда
6 рубль.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2692.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01285